

13. Lykken T. Neuropsychology and psychophysiology in personality research / T. Lykken // E. Borgatta and W. Lambert (eds.) Handbook of Personality, theory and research. – Chicago : Rand McNally, 1961. – P. 139 – 153.

Дроздов О. Ю.

доктор психологічних наук, доцент, завідувач кафедри загальної, вікової та соціальної психології імені М.А.Скока Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка, м. Чернігів, Україна

ПРОЯВИ ТОПОФІЛІЇ ТА ТОПОФОБІЇ У МАСОВІЙ ГЕОПОЛІТИЧНІЙ СВІДОМОСТІ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ

Геополітична свідомість є формою суб'єктивного відображення (ментальної репрезентації) подій та явищ «політичного світу» крізь призму «географічного світу» шляхом ототожнення певного географічного простору із соціально-політичними процесами, які там відбуваються. Для соціальної та політичної психології інтерес становить дослідження масової (буденної) геополітичної свідомості (далі – МГПС). Останню ми визначаємо як побутове, спрощене відображення геополітичної дійсності шляхом аглютинації та інтерференції в індивідуальній і колективній свідомості соціально-політичних та географічних категорій (значень), результатом чого стають специфічні ментальні репрезентації політичного простору – геополітичні ментальні карти (Дроздов, 2016).

Основу МГПС складають образи (уявлення), котрі мають територіальну форму («оболонку», «каркас») та соціально-політичний зміст («наповнення»). Зазвичай це образи країн (держав), що виступають основними геополітичними акторами. Поряд із тим, МГПС може містити образи цілих континентів («бідна Африка»), міждержавних та внутрішньодержавних регіонів («небезпечні» Близький Схід та Донбас, «бандерівська» Західна Україна тощо) і навіть окремих населених пунктів та об'єктів, що мають суб'єктивно значущу політичну,

економічну або культурну специфіку («багатий Київ», «красивий Париж», «забруднений Чорнобиль»). Але зміст МГПС не обмежується суто когнітивними складовими. Внаслідок системного характеру людської свідомості ці образи та уявлення часто мають певне емоційне забарвлення. Це дуже добре можна побачити на прикладі географічних та геополітичних стереотипів. Так, у сучасному офіційному політичному дискурсі та МГПС багатьох громадян України вагоме місце посідає стереотип «благополучної», «заможної», «розвиненої» Європи.

У цьому контексті інтерес викликають два феномени, описані у межах «гуманитарної географії» – топофілія та топофобія (Tuan, 1974). Перший термін позначає позитивне емоційне ставлення індивіда до певного географічного об'єкта. Топофілія передбачає широкий спектр позитивних емоцій (симпатія, любов, прив'язаність, гордість, ностальгія тощо), своєрідний емоційний зв'язок особистості з певним суб'єктивно значущим місцем (простором). Антиподом топофілії є топофобія – суб'єктивне «відторгнення» певного простору через страх або вороже ставлення до нього.

Емпіричні дослідження вказаних феноменів поширені у зарубіжній «гуманитарній географії», хоча певні напрацювання у цьому напрямку має і вітчизняна наука. Тут можна згадати дослідження «привабливості територій», проведене у 2013 р. Г. Підгрушним та К. Мезенцевим серед вітчизняних студентів із різних регіонів країни (Підгрушний, Мезенцев, 2014). Зокрема, виявилось, що найбільшу привабливість серед міст для усіх опитаних мали Київ (80%), Львів (78%) та Одеса (55%), а найменш привабливими були Донецьк (55%) та Луганськ (49%). Найбільш привабливими країнами зарубіжжя виступали США (42%), Німеччина (41%), Велика Британія (36%), Італія (35%) та Франція (30%). Найбільш «топофобними» країнами виявилися Росія (39%), Китай (26%), Ірак (24%) та Індія (20%).

З метою виявлення особливостей прояву топофілії та топофобії серед сучасних чернігівських студентів, у лютому 2018 р. нами було організовано та проведено відповідне емпіричне дослідження. Вибірку склали студенти 1-6-х

курсів психолого-педагогічного факультету Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (n=91 особа). Було використано метод анонімного анкетування – респондентів просили дати відповіді на 4 запитання у відкритій формі. Перші два питання (*«Які території (регіони, населені пункти) України викликають у Вас будь-які позитивні емоції (симпатія, гордість тощо)?»*; *«Які території (частини світу, країни, регіони, населені пункти) за межами України викликають у Вас будь-які позитивні емоції?»*)) були спрямовані на вивчення топофілії. Відповідно, два інших запитання стосувалися діагностики топофобії (*«Які території (регіони, населені пункти) України викликають у Вас будь-які негативні емоції (антипатія, страх тощо)?»*, *«Які території (частини світу, країни, регіони, населені пункти) за межами України викликають у Вас будь-які негативні емоції?»*)). Кількість відповідей не обмежувалася.

Стосовно проявів топофілії в межах українського простору було отримано відповіді, котрі здебільшого стосувалися міст (регіони згадувалися значно рідше). Найзгадуванішими містами виявилися Львів (51% респондентів), Чернігів (43%), Київ (36%) та Одеса (32%). Цікаво, що найбільш топофільним населеним пунктом для чернігівських студентів виступає не власне місто і навіть не столиця (найближчий мегаполіс, у якому чернігівська молодь часто намагається знайти роботу), а саме Львів. Можливо, це є наслідком культурної та історико-архітектурної «аури» цього давнього міста (яка складає основу його стереотипізованого бренду). Відносно часто (25%) згадувався гірський регіон Західної України (Карпати та Закарпаття).

Натомість, прояви топофілії за межами українського простору стосувалися переважно цілих країн (окремі міста згадувалися відносно рідко). Найзгадуванішими країнами виявилися: США (26% опитаних), Італія (26%), Німеччина (24%) та Польща (22%). З одного боку, це майже узгоджується із даними вищезгаданого дослідження Г. Підгрушного та К. Мезенцева (які вказують на відому тенденцію «подобається там, де добре живуть»). З іншого боку, отриманий нами перелік країн ілюструє, як у МГПС молоді поєднуються

та взаємодіють різні критерії соціальної категоризації географічних і геополітичних акторів (соціально-політичні, економічні, культурно-естетичні тощо).

Відповіді, що стосувалися топофобії в межах території України, були цілком очікуваними. Найбільшою мірою опитані студенти відчували негативні емоції щодо Донецька (47% опитаних) та Луганська (38%) – своєрідних осередків суспільного стресу, географічних символів значної частки соціально-політичного негативу (війна, сепаратизм, «ДНР/ЛНР» тощо). Якщо порівняти ці дані з результатами дослідження 2013 р. Г. Підгрушного та К. Мезенцева, можна помітити цікаву тенденцію – не дивлячись на тривалий збройний конфлікт, кількісна частка «антипатиків» цих двох міст Донбасу фактично не збільшилася.

Прояви «зовнішньої» топофобії опитаних найчастіше стосувалися Росії (38%), країн Африки (25%), держав Близького Сходу – осередків військових конфліктів (Сирія, Ірак; 24%) та Північної Кореї (22%). Фактично ці результати відображають геополітичний дискурс вітчизняних ЗМІ стосовно регіональних та світових небезпек сучасності. Тут також звертає на себе увагу показник «топофобності» Росії, який майже не відрізняється від рівня 2013 р.

Отримані результати ілюструють взаємодію когнітивних та емоційних механізмів МГПС вітчизняної молоді. Перспективними напрямками подальших психологічних досліджень топофілії та топофобії може бути диференціація емоційних складових у структурі цих феноменів, вивчення їхніх індивідуально-та соціально-психологічних чинників і механізмів.

Література:

1. Дроздов О. Ю. Основи психології масової геополітичної свідомості: монографія / О. Ю. Дроздов. – Чернігів: Десна-Поліграф, 2016. – 564 с.
2. Підгрушний Г. П. Україна і світ: привабливість територій: серія карт / Г. П. Підгрушний, К. В. Мезенцев. – К.: ДНВП «Картографія», 2014.
3. Tuan Yi-Fu. Topophilia: a study of environmental perception, attitudes, and values / Yi-Fu Tuan. – NJ.: Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1974. – 260 p.